

PTÁCI JAKO OBJEKT PRÁVNÍCH VZTAHŮ

VOJTĚCH STEJSKAL

Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Abstract in original language

Autor nedodal.

Key words in original language

Autor nedodal.

Abstract

Autor nedodal.

Key words

Autor nedodal.

1. ÚVODEM

Právní úprava týkající se ptáků coby objektu (předmětu) právních vztahů a zejména právní úprava ochrany ptáků představuje na začátku 21.století významnou a dnes již značně rozsáhlou část práva životního prostředí. Značnou pozornost věnuje této úpravě mezinárodní právo životního prostředí, zejména prostřednictvím regionálních dohod a memorand, ale i celosvětových multilaterálních úmluv. Vzhledem k biologickým vlastnostem ptáků má významné postavení v tomto směru zejména Bonnská úmluva o ochraně stěhovavých druhů. Jedním z pilířů evropského unijního práva v oblasti ochrany biodiverzity je směrnice č.2009/147/ES, o ochraně volně žijících druhů ptáků. Jedná se o jednu z mála účinně vymahatelných norem z oblasti ochrany biodiverzity v oblasti supranárodního práva. Tradičními prameny a rozhodujícími normami při uplatňování ochrany ptáků v rámci právních vztahů jsou zákony na úrovni vnitrostátního práva.

V následujících kapitolách se zabývám vývojem právní úpravy a aktuálními otázkami nakládání s ptáky jako předmětu vztahů v právu mezinárodním, evropském a českém. Tento příspěvek vznikl v rámci grantu GAČR č. 407/08/1053 „Právní úprava ochrany zvířat a péče o ně (aspekty mezinárodního, komunitárního a vnitrostátního práva)“.

2. VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY

Člověk a pták, tento vztah se táhne historií lidstva jako červená nit. Stačí vzpomenout holubici, která ukázala ve Starém zákoně správnou cestu Noemově arše. V mnohých východních náboženstvích či starověkém Egyptě byly vybrané druhy ptáků uctívány jako božská zvířata. Bůh Horus byl znázorňován jako sokol. Již ve starověké Babylonii či antickém Řecku požívali ptáci trestněprávní ochranu před týráním. Podle práva římského se zhruba před 2500 lety stali ptáci objektem komerčních právních vztahů. Orel se dokonce stal symbolem římských legií. Od starověku byla zvířata, včetně ptáků

předmětem chovu a lovu. Ptáci byli vždy ozdobou královských dvorů a zvěřinců a například sokolové se používali tradičně při lovu jako „živá zbraň“.

První zákonná opatření v novověku omezující chytání ptáků buď určitými prostředky nebo v určité roční době byly přijaty v Evropě na území dnešní Itálie na počátku 19.století (1819 Sicílie, 1826 Vatikán). První nařízení, které mluví výslovně o ochraně ptactva zemědělsky užitečného, přijalo Hessensko (dnes spolkový stát v rámci Německa) v roce 1837.¹ V průběhu zejména druhé pol. 19.století pak můžeme sledovat, jak jednotlivé státy si postupně začaly všimnout otázek spojených s ptáky a začaly přijímat různá zákonná opatření na ochranu ptáků, týkající se zpravidla zákazu vybírání hnízd, omezení doby chytání, zákazu metod a prostředků k lovu a odchytu atd. Jedním z prvních zákonů tohoto charakteru byl na území dnešní České republiky, v tehdejší Rakousko-Uhersku „Zemský zákon na ochranu ptactva z 30.dubna 1870“, který ale platil pouze pro území Čech, nikoliv pro Moravu a Slezsko.²

Ojedinele docházelo i ke vzniku rezervací na ochranu jednotlivých ptačích druhů včetně jejich biotopů. V roce 1826 na území dnešní České republiky vznikla jedna z prvních ornitologických rezervací v Evropě. Jednalo se o rezervaci o výměře 70 ha, vyhlášenou na ochranu kolonie havranů ve Veltrusích (nedaleko Prahy), a to z rozhodnutí majitele panství hraběte Chotka.³

Na severoamerickém kontinentu sice nebylo ptactvo tak ohrožené jako v Evropě, přesto si společnost v průběhu 19. století začala všimnout blíže i ochrany ptactva. Tak vznikaly spolky na ochranu ptactva, které si vzaly do štítu jméno malíře a jednoho z nejvýznamnějších ornitologů té doby, Američana Johna Jamese Audubona⁴. Ochranařské spolky se postupně sdružily v jeden obrovský svaz National Association of the Audubon Societies. Od roku 1886 existovala v USA tzv. Bird Protection Committee of the American Ornithologist's Union, která navrhla zákon na ochranu ptactva (Audubon Law), který byl postupně přijat všemi státy USA a jehož zásady přejala později i Kanada.⁵

¹ *J.Sv.Procházka*: Ochrana ptactva po stránce mezinárodní. Zemědělský archiv roč.XIX, č.5-6, 1928. str.3

² *R. Maximovič*: Co předcházelo zákonu na ochranu přírody. Ochrana přírody č.8/1956, str.232.

³ *R. Maximovič*: Příroda a člověk - Ochrana přírody a přírodních památek, XX.století-Sborník pokroků současného lidstva, díl druhý str.197-264 Nakladatelství VI.Orel, Praha 1931.

⁴ Kniha věnovaná jeho legendárnímu ornitologickému atlasu z r.1838 vyšla v českém překladu v polovině roku 2006 v Nakladatelství BB art.

⁵ *V.Stejskal*: Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost. Nakladatelství Linde Praha 2006.

3. PTÁCI JAKO OBJEKT MEZINÁRODNÍHO PRÁVA

V průběhu 19. století se věda a ochranné spolky zaměřovaly i na pozorování tažných ptáků. Koncem 19. století Dán Christian Mortensen a Angličan lord William Percy, každý nezávisle na sobě, objevili metodu kroužkování ptáků, která odstartovala nové pracovní možnosti v ornitologii⁶ a umožnila mezinárodní spolupráci na výzkumu, což se postupně odráželo i v přijetí nových legislativních norem jak na vnitrostátní (např. Německý říšský zákon na ochranu ptactva z r.1908), tak na mezinárodní úrovni (např. Úmluva o ochraně stěhovavých ptáků mezi USA a Velkou Británií, resp. Kanadou,1916).

Roku 1891 se v Budapešti sešel 2. mezinárodní ornitologický kongres, který vyslovil myšlenku, aby evropské státy přijaly mnohostrannou mezinárodní úmluvu na ochranu ptáků. Obou zmínovaných iniciativ se chopila Francie a načrtla plán úmluvy, který obsahoval deset zásad, které se měly týkat chytání a zabíjení ptáků, držení ptáků v klecích, metod chytání a lovu a konečně návrh tří druhových seznamů, obsahujících přehled ptačích druhů 1) užitečných, 2) škodlivých a 3) lovných. Po dlouhých mezinárodních vyjednáváních byla dne 19. března 1902 v Paříži podepsána 12 státy, včetně Rakousko-Uherska, Úmluva o ochraně ptáků užitečných v zemědělství (Convention for the Protection of Birds Useful to Agriculture - Paříž, 1902). Samostatné Československo pak přistoupilo k úmluvě až v roce 1923. Pokud se týká zhodnocení praktického dopadu úmluvy, pak je třeba uvést, že úmluvu nepodepsala celá řada vlivných evropských států. Obsahově v mnoha bodech úmluva ponechávala státům až příliš velkou volnost a nevedla státy k vzájemné spolupráci. Druhové seznamy byly neúplné a chybné. Největší slabinou úmluvy však byl fakt, že se nezabývala problematikou stěhovavých ptáků a mechanismy vymáhání dodržování závazků členských států vyplývajících z této úmluvy.

Neúspěch Pařížské úmluvy z roku 1902 vedl po druhé světové válce opětovně k myšlence prosadit novou, ale účinnější mezinárodní mnohostrannou úmluvu o ochraně volně žijících druhů ptáků. Takovou však nebyla ani Mezinárodní úmluva o ochraně ptáků (International Convention for the Protection of Birds – Paříž, 1950), kterou Československo nepodepsalo, ani Úmluva mezi státy Beneluxu o lovu a ochraně ptáků (Benelux Convention on the Hunting and Protection of Birds - Brusel, 1970), pouze úzce regionálního charakteru.

Období od roku 1970 až do současnosti se vyznačuje zpočátku přijímáním regionálních dvojstranných či trojstranných dohod o ochraně volně žijících druhů ptáků, se silným důrazem na ochranu

⁶ *J.Sv.Procházka: Ochrana ptactva po stránce mezinárodní. Zemědělský archiv roč.XIX, č.5-6, 1928. str.4*

stěhovavých ptáků, jako např. Úmluva o ochraně tažných ptáků a ptáků ohrožených vyhynutím či vyhubením a ochraně jejich prostředí, uzavřená mezi Japonskem a USA (1972). V současné době existuje řada moderních mezinárodních mnohostranných právních norem závazného charakteru na ochranu druhové biodiverzity ptáků, které byly přijaty během 70. a 80. let 20. století. Z hlediska objektu je lze rozdělit na dvě skupiny. Mezinárodní smlouvy uvedené níže se vyznačují na jedné straně vysokou odborností a ambiciózními cíly v oblasti ochrany biodiverzity ptačích, resp. ostatních živočišných druhů, na druhé straně ovšem nízkou mírou vymahatelnosti (až na výjimky – CITES).⁷

1) Regionální mnohostranné úmluvy na ochranu stěhovavých druhů ptáků: Dohoda o ochraně africko-euroasijských stěhovavých vodních ptáků (1995); Dohoda o ochraně albatrosů a buňáků (2001); Memorandum o porozumění týkající se opatření k ochraně kolihy tenkozobé (1994); Memorandum o porozumění týkající se opatření k ochraně jeřába bílého (1998); Memorandum o porozumění při ochraně a managementu středoevropské populace dropa velkého (2000); Memorandum o porozumění týkající se opatření k ochraně rákosníka ostřicového (2003); Memorandum o porozumění o podmínkách ochrany husice rudohlavé v Jižní Americe (2006); Memorandum o porozumění při ochraně stepních ptáků a jejich přírodních stanovišť v Jižní Americe (2007); Memorandum o porozumění při ochraně plameňáků a jejich přírodních stanovišť v Andách (2008); Memorandum o porozumění při ochraně migrujících dravých ptáků v oblasti Afriky a Eurasie (2008). Jde o úmluvy přijaté na základě Bonnské úmluvy o ochraně stěhovavých druhů - CMS (1979).

2) Celosvětové mnohostranné úmluvy na ochranu biodiverzity: Ramsarská úmluva o ochraně mokřadů mezinárodního významu (1971); Washingtonská úmluva o obchodování s ohroženými druhy - CITES (1973); Bernská úmluva o ochraně přírodních stanovišť a fauny a flóry v Evropě (1979); Bonnská úmluva o ochraně stěhovavých druhů (1979), Úmluva o biodiverzitě (1992). Objektem zájmu ochrany přírody v rámci těchto úmluv nejsou výlučně jen ptáci, ale také jiné skupiny živočichů a rostlin a typy přírodních stanovišť.

4. OCHRANA PTÁKŮ V EVROPSKÉM UNIJNÍM PRÁVU

Právní předpisy EU se významně soustřeďují na ochranu volně žijících druhů ptáků včetně stěhovavých druhů. Ptáci jsou podle Evropské Komise jedním z významných druhů indikátorů vývoje stavu životního prostředí. Proto mají i samostatnou legislativní

⁷ K jednotlivým právním normám viz *M.Damohorský a kol.* Mezinárodní právo životního prostředí - Zvláštní část, Nakladatelství Eva Rozkotová-IFEC, Praha 2008.

úpravu. Základem je v rámci sekundárních pramenů práva Evropské unie Směrnice Rady č.79/409/EHS, o ochraně volně žijících druhů ptáků. Byla přijata 2. dubna 1979 a vstoupila v účinnost 6. dubna 1981, letos tedy oslavila 30 let od účinnosti. V roce 2009 bylo přijato konsolidované znění směrnice pod č. 2009/147/ES (dle čl.18 se již směrnice bude nadále citovat pod tímto novým číslem). Směrnice o ptácích vyjadřuje několik zásadních principů ochrany přírody. Akcentuje zejména společnou odpovědnost států v oblasti účinné ochrany druhů, zejména stěhovavých, překračujících státní hranice; směrnice v jejich případě dokonce hovoří, že takové druhy tvoří „společné dědictví lidstva“. Dále směrnice zdůrazňuje koordinaci a komplexní přístup k ochraně přírody, tedy předpokládá nejen ochranu druhů, ale i přírodních stanovišť. Kombinuje tak ochranu populací s péčí o jejich prostředí. Umožňuje využívání přírodních zdrojů jen na základě jejich usměrňování za účelem uchování a zlepšování přírodní rovnováhy mezi druhy v rámci únosných mezí. Lov připouští pouze u vybraných druhů v rámci stanovených limitů a jejich dodržování a za předpokladu slučitelnosti lovu s udržením populací těchto druhů na uspokojivé úrovni. Ochrana ptáků, zejména stěhovavých, představuje i nadále problém vyžadující vědecký výzkum; obdobný výzkum rovněž umožní vyhodnotit účinnost přijatých opatření. Ve smyslu principu předběžné opatření vysazování geograficky nepůvodních druhů na evropském území členských států nesmí poškodit místní rostliny a živočichy. Směrnice rovněž omezuje komerční využívání u ohrožených druhů.

Podle směrnice č.92/43/EHS, o stanovištích, je nutné preventivně posoudit veškeré koncepce či záměry, které by mohly mít negativní vliv na ptačí oblasti a dále směrnice stanoví zásady, za nichž mohou být ekonomické záměry v ptačích oblastech realizovány.⁸

5. VYBRANÉ OTÁZKY JUDIKATURY SOUDNÍHO DVORA EU

Významnou roli v ochraně ptáků hraje judikatura Soudního dvora EU. V roce 1998 Evropský soudní dvůr v rámci rozsudku ECJ:C-3/96: Komise vs. Nizozemí rozhodl, že při vymezování ptačích chráněných území (tzv. Special Protected Areas, SPA) podle Směrnice č.79/409/EHS, o ochraně volně žijících ptáků, jsou členské státy povinny vycházet z platných mezinárodních ornitologických kritérií.⁹ Z hlediska právních nástrojů ochrany ptáků jde o jedno z nejvýznamnějších rozhodnutí v historii Evropské unie. Později byl

⁸ B. Dietrich – Ch. Au – J. Dreher: Umweltrecht der EG. Erich Schmidt Verlag 2003.

⁹ Tedy z dokumentu *Important Bird Areas 1989*, vědeckých kritérií pro vyhlášení významných ptačích oblastí, sestavených nevládní organizací BirdLife International – viz též v tomto příspěvku dále.

tento výrok opakovaně potvrzen, např. ECJ: C-418/04 Komise v. Irsko.¹⁰

Z dalších významných případů je třeba zmínit dvě rozhodnutí Evropského soudního dvora ve věci žalob Komise proti Rakousku, v obou případech byl dotčeným objektem ochrany ohrožený druh chřástal polní (*Crex crex*), resp. jeho biotopy. Šlo o případy nezákonného rozšíření golfového hřiště v SPA Wörschacher Moor (ECJ: C-209/02) a protiprávního nezahrnutí lokality do SPA Lauteracher Ried z důvodu výstavby dálnice k Bodamskému jezeru (ECJ: C-209/04). V obou dvou případech bylo Rakousko odsouzeno za neplnění svých povinností v rámci implementace směrnice o ptácích.

Rovněž Španělsko mělo v minulosti problémy s plněním závazků evropského práva na úseku ochrany přírody, kdy Evropský soudní dvůr dal za pravdu žalobám Komise ve věci ilegálního lovu holuba hřivnáče (*Columba palumbus*) v provincii Guipuzcoa (ECJ:C-135/04), resp. ve věci ilegálního lovu drozdů rodu *Turdus* na lepidla – metoda „El Parany“ - v provincii Valencia (ECJ: C-79/03).¹¹

Připomeňme i pozitivní vliv stížností České společnosti ornitologické, národního partnera BirdLife International, k Evropské komisi v letech 2007-2009, ve věci neplnění závazků České republiky v oblasti implementace směrnice o ptácích, které nakonec pod hrozbou žaloby Komise k Evropskému soudnímu dvoru vedly k vyhlášení tří Ptačích oblastí (Heřmanský stav-Odra-Poolší, Dehtář, Českobudějovické rybníky).

Konečně je zajímavé uvést ze soudní judikatury i otázku negativního vymezení působnosti směrnice o ptácích. Soudní dvůr opakovaně (ECJ:C-149/94 Didier Vergy, ECJ:C-480/03 Hugo Clerens) konstatoval, že se směrnice nevztahuje na ty jedince příslušného ptačího druhu, kteří se vylíhli a byli odchováni v lidské péči.¹²

¹⁰ Zde se jednalo o použití aktualizované *Important Bird Areas 1989* z roku 2000. Soud mimo jiné uvedl, že „...nejsou-li předloženy vědecké studie, které by mohly vyvrátit výsledky IBA 2000 (vědecká studie BirdLife International, aktualizující IBA 1989), je tento seznam nejaktuálnější a nejpřesnější referencí pro identifikaci lokalit, které jsou z hlediska počtu a rozlohy nejvhodnější pro ochranu druhů uvedených v příloze I, jakož i pravidelně se vyskytujících stěhovavých druhů, které v této příloze nejsou uvedeny.“

¹¹ Blíže viz *V.Stejskal-J.Zicha: Judikatura Soudního dvora Evropské unie v oblasti ochrany přírody. MŽP, Praha 2011.*

¹² Viz dílo v pozn.pod čarou č.11.

6. ÚLOHA BIRDLIFE INTERNATIONAL V PRÁVNÍ ÚPRAVĚ OCHRANY PTÁKŮ

V roce 1922 byla založena Mezinárodní rada pro ochranu ptáků (International Council for Bird Preservation, ICBP), později přejmenovaná na BirdLife International, celosvětové sdružení nevládních národních organizací na ochranu ptáků a jejich přírodních stanovišť.¹³ V rámci ochrany druhů je BirdLife International zodpovědný za vedení světového Červeného seznamu ptačích druhů (spolupráce se Světovým svazem ochrany přírody - IUCN). Významnou agendou je stanovení a monitoring významných ptačích území (Important Bird Areas, IBA), což jsou klíčová území pro ohrožené ptačí druhy a velká shromaždiště ptáků při tahu a zimování. Na celém světě jich bylo zatím vyhlášeno 8000 ve 170 zemích, z toho více než 4000 ve 29 zemích v Evropě. Významná ptačí území jsou mezinárodním měřítkem v ochraně ptáků. V oblasti zákonodárství a strategie ochrany přírody se BirdLife International zaměřuje na prosazení zakotvení opatření na ochranu ptačích druhů, území i stanovišť do mezinárodních úmluv i právních norem jednotlivých států a nadnárodních uskupení ekonomického charakteru (např. Evropská unie), na ovlivňování strategií využívání krajiny, regionálního rozvoje a dopravní politiky a na prosazování mezinárodního, evropského unijního i vnitrostátního práva jednotlivých států v praxi. Partnerské organizace BirdLife International aktivně a nutno dodat, že úspěšně, vystupují v oblasti „veřejné kontroly“ při rozhodování státních úřadů.¹⁴

7. POZNÁMKY K ČESKÉMU „ORNITOLOGICKÉMU“ PRÁVU

Česká platná právní úprava zahrnuje především obecnou ochranu všech volně žijících druhů ptáků a stěhovavých druhů ptáků a zvláštní ochranu vybraných ohrožených druhů ptáků, a to v zákoně č.114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Tento zákon zakotvuje jak druhovou tak územní ochranu ptáků. Transponoval požadavky směrnice č. 79/409/EHS, o ptácích, a směrnice č.92/43/EHS, o stanovištích, do českého právního řádu; podle hodnocení Evropské komise z roku

¹³ Viz: www.birdlife.org.

¹⁴ Např. britská RSPB nebo nizozemský Vogelbescherming v rámci soudních sporů přispěly k tomu, že se příslušné národní soudní instance obrátily na Evropský soudní dvůr (ESD) s předběžnými otázkami k výkladu a aplikaci pramenů komunitárního práva v oblasti ochrany biodiverzity. Rozhodnutí ESD v některých předběžných otázkách dalo názorům zmiňovaných nevládních organizací za pravdu. Srovnej případy C-44/95 Lappel Bank nebo C-127/02 Waddenzee in *V. Stejskal*: Prosazování právní odpovědnosti v ochraně biodiverzity. Nakladatelství Eva Rozkotová-IFEC, Praha 2006.

2006 ovšem nedostatečně či chybně a proto Komise vedla až do roku 2009 proti ČR řízení o porušení smlouvy (infringement procedure) podle čl. 226 Smlouvy o založení ES (novelou zákona v roce 2009 bylo nebezpečí žaloby k Soudnímu dvoru EU zažehnáno). Prováděcími normami zákona je zejména vyhláška č.395/1992 Sb., kterou se stanoví podrobnosti k provedení zákona, celkem 41 nařízení vlády vyhlášených jednotlivé ptačí oblasti podle § 45e zákona o ochraně přírody a krajiny (tvořící součást celoevropské soustavy chráněných přírodních území Natura 2000) a dále dvě vyhlášky týkající se stanovení odchylného postupu při ochraně ptáků podle § 5a a 5b zákona o ochraně přírody a krajiny, vyhláška č.152/2006 Sb., o podmínkách výkonu ornitologického výzkumu metodou kroužkování a vyhláška č.294/2006 Sb., o podmínkách regulace populací špačka obecného (*Sturnus vulgaris*) na vinicích na Moravě.

Dalšími prameny právní úpravy na úseku ochrany druhů volně žijících živočichů, týkající se rovněž druhů ptáků, jsou zejména nařízení Rady a Evropského parlamentu č.338/97/ES, o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin ohrožených vyhubením nebo vyhynutím regulováním obchodu s nimi, či vnitrostátní zákony: zákon č.100/2004 Sb., o obchodování s ohroženými druhy (adaptace evropských nařízení o CITES), zákon č.115/2000 Sb., o náhradě škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy (tento zákon se z ptáků vztahuje jen na kormorána velkého - *Phalacrocorax carbo*), zákon č.449/2001 Sb., o myslivosti (z hlediska ptáků obsahuje jednak seznamy druhů, které považuje za lovnou zvěř a za zvěř, kterou lze lovit jen výjimečně, neboť jde o druh přísně chráněný předpisy o ochraně přírody), či zákon č.162/2003 Sb, o zoologických zahradách (obsahuje mimo jiné ochranu ptáků ex situ).

Na pomezí úpravy ochrany in situ a ex situ, resp. nakládání s jedinci je právní úprava ornitologického vědeckého výzkumu (odchyt za účelem kroužkování, telemetrie, apod.). Pravidla jsou potom stanovena v § 14 a násl. zákona č.246/1992 Sb. a ve výše uvedené vyhlášce č. 152/2006 Sb., o podmínkách výkonu ornitologického výzkumu metodou kroužkování.

Právní úpravu nakládání s ptáky v lidské péči (v podmínkách umělých, vytvořených a řízených člověkem) můžeme rozdělit na

- 1) nakládání s ptáky v lidské péči s ohledem na druh (CITES, zoo, záchranné stanice, sokolnictví) a
- 2) bez ohledu na druh (ochrana zvířat proti týrání, zajištění welfare, pravidla nakládání s ptáky v zájmových chovech, pokusy, veterinární péče).

Na všechny tyto případy pak ale bez ohledu na výše uvedené dělení dopadají úpravy zákona č.246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, či zákon č.166/1999 Sb., o veterinární péči, jelikož se jedná o právní úpravu nakládání s jedinci zvířat (v daném případě samozřejmě ptáků). K těmto zákonům náleží ještě velké množství prováděcích předpisů.

Konečně je třeba zmínit i skutečnost, že ptáci způsobují často v krajně různé hospodářské škody, ať už je to znečišťování či poškozování stavebních fasád (rorýsi, jiříčky, strakapoudi) či působení škod na vinohradech či rybích obsádkách (špaček, resp. kormorán). Regulace populací ptáků působících hospodářské škody je v současné době upravena 1) podle zákona č.114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (§§ 5a, 5b, 50, 56) – zmiňme alespoň opatření obecné povahy Krajského úřadu Jihomoravského kraje k regulaci kormorána velkého ze srpna 2011-, či 2) podle zákona č.449/2001 Sb., o myslivosti, pokud jde o škody způsobené ptáky, kteří jsou na seznamu zvěře (§ 2 písm.c) resp. § 2 písm.d) zákona o myslivosti. Náhrada škod způsobených ptáky je pak upravena v rámci 1) zákona č.115/2000 Sb., o náhradě škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy (zde se ovšem zákon týká pouze kormorána velkého, např. ale nikoliv již dalších rybožravých ptáků, např. volavky popelavé či morčáka velkého), 2) zákona č.449/2001 Sb., o myslivosti (zvěř pernatá), případně by šlo využít i 3) úpravy náhrady škody podle občanského zákoníku, a to u ptáků chovaných člověkem.

Problematika vztahu ptáků a člověka je řešena nepřímo i v jiných oblastech práva, jako např. v právu stavebním či energetickém. V mnohých případech se jedná o vztah zákonů z těchto oblastí se zákonem č.114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (např. povinnosti energetiků či stavbařů v rámci § 5 zákona č.114/92 Sb.). Podrobný výklad by ale již přesahoval rámec tohoto příspěvku.

8. PRÁVNÍ ODPOVĚDNOST NA ÚSEKU OCHRANY PTÁKŮ

Ochrana ptáků je realizována též prostředky ekologicko-právní odpovědnosti. Z hlediska odpovědnosti za ztráty na životním prostředí se na ptáky držené v lidské péči (v hospodářských, zájmových či laboratorních chovech) vztahuje odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku, neboť jde o věc. Z hlediska volně žijících druhů ptáků se jedná o aplikaci režimu odpovědnosti za ekologickou újmu (např. při poškození či zničení hnízda či sídla daného ptačího druhu, resp. jeho přírodního stanoviště). V úvahu přicházejí následující formy nápravy podle § 86 zákona č.114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny: 1) uvedení do původního stavu, za podmínek, je-li to možné či účelné, nebo 2) náhradní, kompenzační opatření. Vybrané druhy ohrožených ptáků, chráněné podle evropského unijního práva, jsou předmětem zvláštních preventivních a nápravných opatření k odstranění hrozby či dopadů ekologické újmy podle nového zákona č.167/2008 Sb., který je transpozicí evropské směrnice Rady a EP č.2004/35/ES, o odpovědnosti za životní prostředí v souvislosti s prevencí a nápravou škod na životním prostředí.

Deliktivní odpovědnost v oblasti ochrany ptáků je rozsáhle uplatňována zejména prostředky administrativně-právních deliktů. Jednotlivé přestupky fyzických osob postihované na základě zavinění a správní delikty podnikajících fyzických osob a právnických osob postihované bez ohledu na zavinění jsou široce zakotveny jednak v zákonech

z oblasti práva životního prostředí a jednak z oblasti správního práva. Ze sankcí se uplatňují především pokuty v řádech desítek až stovek tisíc korun a nápravná opatření typu zabavení nelegálně drženého ptáka či odebrání týraného ptáka (obvykle z důvodu nevhodného zabezpečení vhodných životních podmínek v chovu či nezabezpečení těchto podmínek vůbec). U obecné ochrany ptáků se vyžaduje prokázání úmyslného jednání, u zvláštní ochrany stačí nedbalost.

Pokud jde o nástroje trestní odpovědnosti, nový trestní zákoník 40/2009 Sb. ve znění zákona č.330/2011 Sb. přináší vedle obecné skutkové podstaty trestných činů Poškození a ohrožení životního prostředí úmyslně či z nedbalosti nově v oblasti ochrany ptáků trestné činy (zločiny, resp. přečiny) v následujících skupinách: a) trestné činy neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími druhy - § 299, 300, b) trestné činy neoprávněného nakládání s exempláři ptáků na seznamech CITES - § 299, 300, c) trestné činy proti ptákům jako zvířeti (trestný čin pytláctví- § 304), d) trestné činy proti ptákům chovaným v lidské péči včetně týrání ptáků (§§ 302, 303), e) šíření nakažlivých chorob (§ 306), f) poškozování cizí věci podle § 228 (pták dosud stejně jako ostatní zvířata jsou pojímáni jako věc). Pachatelem může být podle dosud platné trestněprávní úpravy fyzická osoba, od roku 2012 bude zřejmě možné trestně stíhat i právnické osoby. Posílením této tendence má být i připravovaný zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který na podzim 2011 schválil Parlament ČR, avšak prezident republiky Václav Klaus jej v listopadu vetoval. V rámci návrhu zákona byl i § 7, vypočítávající taxativně trestné činy zahrnuté v trestním zákoníku, které se rozumí trestnými činy i podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Je důležité uvést, že mezi nimi nechybí celá řada zásadních ustanovení zločinů a přečinů z hlavy osmé trestní ho zákoníku, trestných činů proti životnímu prostředí.

9. ZÁVĚREM

Právní úprava týkající se ptáků coby objektu (předmětu) právních vztahů a zejména právní úprava ochrany ptáků představuje na začátku 21. století významnou a dnes již značně rozsáhlou část práva životního prostředí. Značnou pozornost věnuje této úpravě mezinárodní právo životního prostředí, zejména prostřednictvím regionálních dohod a memorand, ale i celosvětových multilaterálních úmluv. Vzhledem k biologickým vlastnostem ptáků má významné postavení v tomto směru zejména Bonnská úmluva o ochraně stěhovavých druhů. Jedním z pilířů evropského unijního práva v oblasti ochrany biodiverzity je směrnice č.2009/147/ES, o ochraně volně žijících druhů ptáků. Jedná se o jednu z mála účinně vymahatelných norem z oblasti ochrany biodiverzity na úseku supranárodního práva. Tradičními prameny a rozhodujícími normami při uplatňování ochrany ptáků v rámci právních vztahů jsou zákony na úrovni vnitrostátního práva. České právo v tomto směru obsahuje rozsáhlou, avšak poněkud roztříštěnou legislativu, týkající se 1) ochrany dívoce žijících zvířat – in situ a 2) ochrany zvířat držených v lidské péči (hospodářské, zájmové a laboratorní chovy). V oblasti ochrany ptáků in situ existuje jak ochrana druhová, tak územní.

V českém zákoně o ochraně přírody a krajiny se vedle dosavadní obecné ochrany a zvláštní druhové ochrany zavedla od roku 2004 i ochrana všech druhů ptáků volně žijících na evropském území členských států EU, tj. nikoliv jen tradiční ochrana hnízdicích druhů, ale také důslednější a širší ochrana stěhovavých druhů. Právní úprava nakládání s ptáky v lidské péči je pak upravena v celé řadě právních norem, ať již na úseku ochrany zvířat proti týrání, veterinární péče, obchodování s exempláři CITES, zoologické zahrady, apod.

Legislativa na ochranu ptáků in situ je sice početná, zejména na úrovni mezinárodního práva, ale nedostatečná či nízká je úroveň jejího prosazování v praxi. Legislativa na ochranu ptáků v rámci nakládání s nimi v lidské péči se rozvíjí zejména v evropském a vnitrostátním právu, začíná být však přebujelá, kazuistická, přetechnizovaná a přebyrokratizovaná.

Ptáků se však týkají i zákony z jiných oblastí práva, jako např. trestní zákoník č.40/2009 Sb. Právní odpovědnost v oblasti ochrany volně žijících živočichů i zvířat chovaných v lidské péči je z hlediska ochrany ptáků na poměrně dobré úrovni, s výjimkou prosazování trestněprávní ochrany v praxi, kde se existující trestné činy při nakládání s ptáky, snad s výjimkou nelegálního obchodování s těmito druhy, v podstatě českými soudy dosud neuplatňovaly. Uvidíme, jak tomu bude s uplatňováním nové trestněprávní úpravy, která nabyla účinnosti zákonem č.330/2011 Sb. od 1. prosince 2011.

Literature:

- BirdLife Int., RSPB: Biodiversity Assessment in Europe 2010, Bruxelles 2010.
- Damohorský, M. a kol.: Mezinárodní právo životního prostředí - Zvláštní část, Nakladatelství Eva Rozkotová-IFEC, Praha 2008.
- Dietrich, B. –Au, Ch.– Dreher, J.: Umweltrecht der EG. Erich Schmidt Verlag 2003.
- Maximovič, R.: Příroda a člověk - Ochrana přírody a přírodních památek, XX.století-Sborník pokroků současného lidstva, díl druhý str.197-264 Nakladatelství V1.Orel, Praha 1931.
- Maximovič, R.: Co předcházelo zákonu na ochranu přírody. Ochrana přírody č.8/1956.
- Procházka, J.Sv.: Ochrana ptactva po stránce mezinárodní. Zemědělský archiv roč.XIX, č.5-6, 1928.
- Stejskal, V., Vermouzek, Z.: Ptáci a zákon, ČSO, Praha 2004.
- Stejskal, V.: Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost. Nakladatelství Linde Praha 2006.
- Stejskal, V.: Prosazování právní odpovědnosti v ochraně biodiverzity. Nakladatelství Eva Rozkotová-IFEC, Praha 2006.
- Stejskal, V., Zicha, J.: Judikatura Soudního dvora EU v oblasti ochrany přírody. MŽP ČR Praha. 2011.

Contact – email

stejskal@prf.cuni.cz